

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«РОЗВИТОК ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»**

Виконала: студентка 2 курсу
PO1-M21z групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Гудима Мирослава Василівна

Керівник:
Франчук Тетяна Йосипівна
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик
початкової освіти

Рецензент:
Бахмат Наталія Валеріївна,
доктор педагогічних наук, професор

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	8
1.1. Суть фінансової грамотності її ознаки, характерні особливості.....	8
1.2. Змістові та методичні основи розвитку фінансової грамотності молодших школярів	19
1.3. Особливості підготовки вчителів початкової школи з фінансової грамотності	29
РОЗДІЛ 2. ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	37
2.1. Методи і форми ігрового навчання.....	37
2.2. STEM-ігри та особливості їх використання у розвитку фінансової грамотності молодших школярів	49
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	55
3.1. Діагностичні методики вивчення рівня сформованості фінансової грамотності молодших школярів	55
3.2. Методичні рекомендації щодо удосконалення практики формування фінансової грамотності молодших школярів.....	63
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТКИ.....	83

ВСТУП

У сучасному світі фінансова грамотність і фінансова освіта об'єктивно набувають особливого значення і безпосередньо корелюють з національними стратегіями забезпечення рівня життя кожного, фінансової стабільності держави в цілому.

Сьогодні вкрай важливим є підвищення фінансової грамотності громадян, адже Україна перебуває на останньому 30-му місці в рейтингу фінансової грамотності населення. Згідно даних дослідження USAID, Індекс фінансової грамотності в Україні становить 11,6 балів, тоді як його середній показник в Європі є 13,3 бали. Низький результат пов'язаний з недостатніми базовими фінансовими знаннями, зокрема в сфері коротко- і довгострокового фінансового мислення, ведення особистого бюджету, реалізації виваженої фінансової поведінки у контексті здійснення заощаджень та фінансового планування. Це вказує на те, що пріоритетними мають стати ініціативи щодо поширення викладання фінансової грамотності в школах, адже 70% опитаних у цьому дослідженні хотіли б, щоб дітей навчали, як управляти особистими фінансами.

Згідно зі Стратегією Національного банку України, фінансова культура – це здатність розуміти, як працюють гроші в загальних рисах, як ми їх отримуємо та генеруємо, як ми ними керуємо та розпоряджаємося, як можемо їх заощадити або зробити так, щоб гроші стали більш прибутковими [29]. Йдеться про фінансову культуру як інтегральну якість особистості, яка пов'язана з її активністю, тобто не лише зі здатністю орієнтуватися у складному світі фінансів, в й реалізувати себе, свій потенціал у вибудовуванні своєї життєвої концепції та програми, водночас примножуючи матеріальні багатства держави.

Слід зазначити, що проблеми підвищення фінансової грамотності підростаючого покоління набули особливої актуальності, як наслідок – прийнято рішення про введення у програму навчальної дисципліни

«Фінансова грамотність», починаючи з молодших класів. У процесі оволодіння основами фінансової грамотності відбувається інтенсивний розвиток інтелектуальних здібностей учнів, психічних процесів, формується діалектико-матеріалістичний світогляд, особистісні риси характеру.

Проблеми формування фінансової грамотності школярів були предметом досліджень В. Андрійчук, А. Гельбак, Т. Кізими, С. Коженівського, О. Майбороди, А. Мірошникової, В. Письменного, О. Сімончук, Т. Смовженко, В. Стасюк, О. Пискун, Б. Приходько, О. Тоцької, Г. Фесенко, З. Філончук та інших. Вони досліджують проблеми, які торкаються базових знань, які дають відповіді на питання: що є гроші, як формувати здатність їх заробляти, а також розпоряджатися коштами з найменшими втратами та найбільшими вигодами захистити себе від економічних ризиків, як здійснювати управління особистими фінансами, а знаючи ціну грошам, відповідально ставляться до їх витрачання. Оскільки пріоритетним видом діяльності молодших школярів є гра, цінними є дослідження стосовно можливостей їх використання у процесі розвитку їх фінансової грамотності.

Загалом підходи до використання та організації дидактичних ігор у початковій школі ґрунтуються на наукових теоріях ігрової діяльності. Формування фінансової грамотності людини є актуальним для всіх верств населення, безвідносно до видів діяльності, вікової приналежності. Однак, найбільш системно та цілеспрямовано фінансову грамотність можна формувати і системі освітньої діяльності всіх рівнів, починаючи від молодшого шкільного віку. Науково обґрунтовано, що чим раніше дитина у прийнятних для неї формах знайомиться з азами фінансових відносин, тим повнішим та більш системним буде формування її фінансової грамотності на наступних освітніх рівнях, і далі – по життєво розвиваючи свою здатність вільно орієнтуватись у цій складній і динамічній сфері.

Саме тому у Концепції «Нова українська школа» [20] визначено одну з 10 ключових компетентностей – *ініціативність і підприємливість*, яка

тракується як «уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. Вміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо». Ця компетентність формується, починаючи з першої освітньої ланки – початкової школи. З кожним наступним етапом навчання програма ускладнюється.

Уявлення про фінансову грамотність починають формуватися ще в системі дошкільної освіти, далі – з'являються в навчальному процесі вже з першого класу, зокрема в інтегрованому курсі «Я досліджую світ». Найбільше ця навчальна інформація представлена в курсі «Математика», досить системно на елементарному рівні – у вибіркового курсі «Фінансова грамотність». Елементарні знання на цьому етапі навчання передбачають, що діти не лише вчаться коректно поводитися з грошима (наприклад, у межах власних заощаджень), а й формують ставлення до них, зрештою як наслідок – формується позиція дитини як раціонального споживача, здатність долучатися до розподілу сімейного бюджету, відповідально ставитися до своїх потреб та способів їх задоволення.

Актуальність проблеми та широка сфера її об'єктивації обумовлює необхідність посилення ефективності професійної підготовки педагогів, зокрема вчителів молодших класів, які були би спроможні розвивати фінансову грамотність у здобувачів освіти у різних типах навчальних закладів, починаючи з молодшої школи.

Йдеться про підготовку фахівців, компетентності яких уможливають застосування методів професійної освіти спрямованих на формування у студентів теоретичних знань та вироблення практичних навиків щодо ефективного управління особистими фінансами і підвищення рівня фінансової грамотності, а також оволодіння сучасними підходами до викладання фінансової грамотності у навчальних закладах України,

оволодіння специфікою викладання фінансової грамотності молодшим школярам.

Інтегральна компетентність фахівців визначається як «Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми в освітній і виробничій галузях відповідно до спеціалізацій або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог» (там само). Отож, у освітньо-професійній програмі підготовки фахівця цієї галузі знань закладено компетентнісний підхід, який передбачає формування його здатності не лише визначені професійні функції за відповідними професійними стандартами, а готовність до діяльності у складних та невизначених умовах, яка потребує теоретичної грамотності, на основі якої формуються власні практики, інноваційної спрямованості розвитку професійної діяльності. Усе це потребує дослідницької діяльності, спроможності на основі аналітико-прогностичних дій визначати адекватну модель професійної поведінки.

Зважаючи на сучасні тенденції розвитку освіти, пов'язані з переходом на компетентнісну модель організації навчально-виховного процесу, особливого значення набувають інноваційні форми, методи, технології його організації, до яких відносяться ігрові технології. Їх головна особливість – активність та усвідомленість знання, особистісна орієнтованість процесу, наближеність діяльності до контексту реальних життєвих ситуацій. Вони дають можливість засвоювати навчальну інформацію, спрямовуючи її на вироблення практичних навичок, формування відповідних моделей поведінки в різноманітних проблемних чи конфліктних ситуаціях, у сфері підприємництва, при плануванні свого бюджету, подій, які потребують фінансових розрахунків.

Окрім того, ігри для молодших школярів є природо відповідним видом діяльності, вони викликають інтерес до навчання, стимулюють створення ситуації успіху.

Означені вище чинники, які вказують на сутність та актуальність проблеми, обумовили вибір теми дослідження: **«Розвиток фінансової грамотності молодших школярів засобами ігрової діяльності»**.

Об'єкт дослідження – ігрова діяльність в системі організації навчання молодших школярів

Предмет дослідження – розвиток фінансової грамотності молодших школярів та професійна підготовка вчителя початкових класів до його реалізації

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей ігор у процесі розвитку фінансової грамотності молодших школярів, а також майбутніх педагогів, визначення умов їх практичного використання.

Завдання дослідження:

- з'ясувати сутність поняття «фінансова грамотність», її змісту, структурної побудови;
- узагальнити методичні підходи до розвитку фінансової грамотності молодших школярів;
- з'ясувати теорію та практику професійної підготовки вчителів щодо використання ігрових технологій у контексті сучасних підходів до розвитку фінансової грамотності молодших школярів
- узагальнити результати досліджень науковців щодо забезпечення ефективності ігрових технологій в практиці організації навчальної діяльності закладів початкової та професійно-педагогічної освіти.

Практична цінність роботи полягає у розробленні практичних підходів до розвитку фінансової грамотності молодших школярів через гру, практичних моделях діяльності у заданому напрямі, а також підбірці та частковій апробації практичних методів їх використання у навчальній діяльності на основі узагальнення теоретичних позицій розвитку фінансової грамотності молодших школярів, систематизації елементарних теоретичних основ, які дають можливість сформулювати цілісне уявлення про сучасні підходи до формування фінансової грамотності у початковій школі.

ВИСНОВКИ

Отож, проблеми підвищення фінансової грамотності підрастаючого покоління набули особливої актуальності, як наслідок – прийнято рішення про введення у програму навчальної дисципліни «Фінансова грамотність», починаючи з молодших класів. У процесі оволодіння основами фінансової грамотності відбувається інтенсивний розвиток інтелектуальних здібностей учнів, психічних процесів, формується діалектико-матеріалістичний світогляд, особистісні риси характеру. Уявлення про фінансову грамотність починають формуватися ще в системі дошкільної освіти, далі – з'являються в навчальному процесі вже з першого класу, зокрема в інтегрованому курсі «Я досліджую світ».

Науковці у переважній більшості трактують «грамотність» як «своєрідне ядро або якийсь концентрат, який інтегрує в собі різні складові, які між собою об'єднуються та взаємодіють. Порівняння позицій різних авторів дало можливість виділити ознаки та характеристики, які є найбільш типовими: - інтегральні компетентності, що передбачають знання, вміння, моделі поведінки, особистісні якості; фінансова грамотність базується на світоглядних позиціях; ставлення до фінансів як до матеріальної цінності; здатність до усвідомленого планування в межах наявних фінансових ресурсів; вміння розпоряджатися грошима з найменшими втратами та найбільшими вигодами; раціональність прийняття фінансових рішень.

Виділені компетентності та особистісні якості, які є надзвичайно важливими не лише для дорослої людини, а й для молодшого школяра, оскільки вони мають різні форми прояву у різних соціальних, навчальних ситуаціях. І зрозуміло, що базові основи їх розвитку закладаються ще у ранньому віці.

Проаналізовано змістові та методичні основи розвитку фінансової грамотності молодшого школяра, а також суть та структуру фахової компетентності педагога, що опікується проблемами розвитку фінансової

грамотності відповідно до розроблених освітніх стандартів. Компетентності передані через комплекс здатностей до відповідних видів діяльності, зокрема: здатність розуміти тенденції в освіті, структуру й цілі освітніх систем та бути в змозі визнавати їх потенційні наслідки; здатність розпізнавати та реагувати на різноманітність дітей і складнощі освітнього процесу; здатність застосовувати нові підходи до аналізу, прогнозування, критичного осмислення проблем у професійній діяльності та прийняття рішень у складних непередбачуваних умовах та ін.

Вказується, що особливості підготовки фахівців, відповідно до вимог компетентної освіти, регламентуються переліком професійних компетентностей, які ввійшли до професійного стандарту за відповідними професіями, зокрема «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти».

Проблеми дослідження особливостей формування фінансової грамотності молодших школярів пов'язані з особливостями організації навчання цієї категорії дітей, зокрема можливостями використання ігрових методів навчання.

Акцентується увага на тому, що формування фінансової компетентності/грамотності через гру особливо актуально в ситуації переходу на нові освітні стандарти, впровадження освітніх програм «Я досліджую світ» реалізації концепції «Нова українська школа» та ін. Зокрема, ці компетентності відносяться до життєвого простору дитини і передбачають її ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень. У цьому контексті фінансова грамотність трактується не як самоцінність, а як умова соціалізації особистості, правильної її орієнтації в життєвому просторі.

Ці компетентності реалізуються, наприклад, через типову освітню програму, сформовану для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти, яка

сформована на основі базових позицій Закону України «Про освіту», Державного стандарту початкової освіти і слугує основою для розроблення програм з усіх навчальних дисциплін чи інтегрованих курсів.

Проаналізовано методи і форми ігрового навчання, які можуть використовуватися у процесі формування фінансової грамотності молодших школярів, акцентуючи увагу на тому, що вони повинні відповідати принципам організації ігрової діяльності молодших школярів.

Подана класифікація ігор є загальною і може використовуватись як у роботі з молодшими школярами, так і бути адаптованою до системи професійної підготовки майбутніх вчителів. Ігри мають імітаційний характер і класифікація вказує на різноманіття підходів до організації ігрової діяльності молодших школярів, а отже і необхідності формування необхідних компетентностей майбутніх фахівців – організаторів цього виду діяльності.

Вказується на те, що значна кількість ігор, які реалізуються за імітаційними технологіями навчання, передбачають організацію ігрової діяльності у імітованих життєвих ситуаціях, актуальних для дитини.

Подана класифікація ігор є загальною і може використовуватись як у роботі з молодшими школярами, так і бути адаптованою до системи професійної підготовки майбутніх вчителів. Ігри мають імітаційний характер і класифікація вказує на різноманіття підходів до організації ігрової діяльності молодших школярів, а отже і необхідності формування необхідних компетентностей майбутніх фахівців – організаторів цього виду діяльності.

Аналізуються приклади ігор, які передбачають: поєднання навчального та розважального компонентів; імітацію реальних видів діяльності, які представляють значущість для молодшого школяра; тематика ігор тісно корелює з домінантними інтересами дитини; суб'єктність позиції молодшого школяра у вирішенні проблеми, вибору алгоритму дій; актуалізація мислення та творчості у процесі ігрової діяльності; проектують успіх у дорослому житті.

Особлива увага приділяється STEM іграм в економіці, фінансах, які доповнюють традиційне навчання та допомагають школярам забезпечити його прородовідповідність. Аргументується, що STEM-підхід формує елементарні компетентності у економічно-фінансовій сфері, сприяє розвитку практично орієнтованого мислення. Доводиться, що під час уроків фінансової грамотності з використанням LEGO у дітей стимулюється пізнавальний інтерес, розвивається логічне мислення, а також формується ситуація природо відповідного навчання, що особливо цінно для молодших школярів.

На основі наявних досліджень з проблематики визначено критеріально-рівневий апарат діагностування рівня сформованості фінансової грамотності молодших школярів.

Результати попереднього аналізу проблеми дослідження та результати констатувального експерименту засвідчили, що у молодших школярів: а) наявна висока потреба в успішному формуванні основ фінансової грамотності молодших школярів; б) діти молодшого шкільного віку вже володіють елементарними знаннями з фінансової грамотності, мають відповідний досвід поводження з фінансами.

Проаналізовано різні підходи вчених до визначення критеріїв готовності до діяльності, взято за основу підхід, відповідно до якого визначається його трьохкомпонентна структура (мотиваційний, когнітивний, операційний). Критеріальний апарат передбачає розробку адекватних показників сформованості фінансової грамотності молодших школярів, що дало можливість діагностувати їх рівні. Загальний аналіз рівня сформованості фінансової грамотності учнів двох 3-їх класів свідчить про те, що принципової відмінності між ними немає. Можна простежити одні й ті ж тенденції, які стосуються залежності між такими складовими фінансової грамотності як мотиваційний, пізнавальний/когнітивний та діяльнісний/поведінковий.

Найнижчий рівень сформованості показав мотиваційний компонент, що свідчить про те, що учні початкових класів ще не переймаються проблематикою, пов'язаною з фінансами, оскільки вони більшою мірою асоціюються з обов'язками батьків. Діти не думають про перспективи дорослого життя і необхідності готуватися до нього з дитинства.

Проблеми, пов'язані зі спеціальними ситуаціями поведінки з грішми більшою мірою асоціюються з іграми у дорослих і виконанням ними функцій розподілу грошей у сім'ї, виконанням обов'язків забезпечувати життя дітей. Імітаційні ігри не сприяють формуванню фіксованих пріоритетних тем, відповідно особистісних рис характеру.

Досліджувались проблеми педагогічних умов, методичних порад щодо забезпечення ефективності ігрових методів навчання в практиці організації навчальної діяльності початкової школи були предметом дослідження різних учених. Узагальнення інформації дало можливість виокремити базові умови забезпечення ефективності цього процесу.

Вивчено конкретні правила та методичні поради щодо розвитку фінансової грамотності молодших школярів, у тому числі і засобами гри, які пропонуються різними науковцями, методичними працівниками, а також педагогами-практиками. Були проаналізовані методичні рекомендації щодо організації навчального процесу з розвитку фінансової грамотності молодших школярів, зокрема його проектування в рамках розробки опорних конспектів, методичного забезпечення різних форм та методів формування основ фінансової грамотності молодших школярів, акцентуючи увагу на використанні гри. Узагальнено позиції, представлено найбільш важливі з них у контексті досліджуваної проблематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієвська В. М., Білоусова Л. І., Сапенко А. А. STEAM-проект із розвитку фінансової грамотності учнів. Народна освіта. 2018. Вип. 2. С. 25–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NarOsv_2018_2_6
2. В.Андрійчук. Підготовка майбутніх учителів до формування фінансової грамотності учнів початкової школи/ Міжнародний мультидисциплінарний науковий журнал «ЛОГОΣ. Мистецтво наукової думки» №8. URL: 2019https://www.researchgate.net/publication/337913758_
3. Блискавка О. Фінансова грамотність населення та розвиток національної економіки. Інформаційно аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку 2009 URL:: <http://ua.forua.com/economics/.../131317.html>
4. Вознюк М., Бойко С. Заняття з фінансової грамотності в дитячих оздоровчих закладах. Вісник Національного банку України. 2014. № 11. С. 67– 68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2014_11_22
5. Впровадження фінансової грамотності в Україні: сучасний стан і перспективи / Т. Смовженко, А. Кузнецова // Вісник Національного банку України. 2013. № 9. С. 8-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2013_9_8
6. Всесвітній тиждень грошей, 2020. URL: [http://osnova.com.ua/news/1776- Всесвітній_тиждень_грошей_—_2020](http://osnova.com.ua/news/1776-Всесвітній_тиждень_грошей_—_2020).
7. Гельбак А.М. Формування підприємливості учня як ключової компетентності для життя : методичні рекомендації. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського». 2017. 24 с.
8. Гільберг Т., Тарнавська С., Павич Н. Я досліджую світ : підруч. для 2-го кл. закл. заг. серед, освіти (у 2-х ч.) : ч. 1. Київ : Генеза, 2019. 144 с.
9. Гільберг, Т., Тарнавська С., Павич Н. Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах ЗЗСО на засадах компетентнісного підходу. Навчально-методичний посібник. Київ : Генеза, 2019. 256 с.

10. Гільберг, Т., Тарнавська С., Хитра З., Павич Н. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу : Навчально-методичний посібник. Київ: Генеза, 2020. 240 с.

11. Гриневич Л. М. Фінансову грамотність варто зробити окремим предметом. Gazeta.ua. 08 грудня 2017 р. URL: https://gazeta.ua/articles/edu-and-science/_finansovu-gramotnist-varto-zrobiti-okremim-predmetomgrinevich/808365

12. Державний стандарт базової середньої освіти (затверджений 30 вересня 2020 р.) URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>

13. Державний стандарт початкової освіти (затверджений 21.02.2018 р. постановою № 87 Кабінету Міністрів України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>

14. Закон України «Про освіту». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

15. Доступні вправи для навчання фінансовій грамотності дітей молодшої школи. URL: <https://naurok.com.ua/post/finansova-gramotnist-naymolodshih-shkolyariv>.

16. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році Економіка. Підприємництво та фінансова грамотність URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/08/20/01/Dodatok.15.ekonomika.pidpryyemnytstvo.ta.finansova.hramotnist.20.08.2022.pdf>.

17. Інтенсив-тренінг з підвищення фінансової грамотності. Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/>
<https://www.tneu.edu.ua/news/16081-zaproshuyemo-do-uchast-v-ntensiv-trenngu-z-pdvischennja-fnansovoyi-gramotnost.html>

18. Калініченко О.О., Вікарчук О.І., Ніколаєнко С.М. Економіка. Фінансова грамотність – запорука успішного населення. Управління. Інновації. Серія : Економічні науки. 2019, Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2019_1_5

19. Кізима Т. О. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. Вісник ТНЕУ. 2012. № 2. С. 64-71.

20. Концепція «Нова українська школа. URL: (<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>)

21. Концепція формування фінансової грамотності у початковій, основній та старшій школі. Проект. Географія та економіка в рідній школі. 2015. № 10. С. 2-4.

22. Крук І. Як реалізувати STEAM-підхід на уроках географії. Заступник директора школи. 2021. №11. URL: <https://ezavuch.mcfr.ua/932495>

23. Кушнір Н. О., Валько Н. В., Осипова Н. В., Кузьмич Л. В. Відкриті освітні ресурси для організації навчання у контексті STEM-освіти. URL: https://www.google.com/url?client=internal-element-cse&cx=012955353415694750662:xqp2arcxmo4&q=http://nbuv.gov.ua/j-pdf/oeemu_2017_3_41.pdf&sa=U&ved=2ahUKEwjzlrO3iNX0AhWaAxAIHVXgBoMQFnoECAMQAQ&usg=AOvVaw1miH5i-E5FXuGbm7wQZ85P

24. Левчук С. Як оцінити вчителя URL: <http://osvita.ua/school/method/1710/>

25. Ломачинська І.А. Фінансова грамотність як основа оптимізації фінансової поведінки в умовах глобалізації Вісник ОНУ ім. І.І. Мечнікова, 2011, том 16, випуск 20. С. 116-124.

26. Майборода О. М. Формування фінансової грамотності молодших школярів у освітньому процесі початкової школи : випускна кваліфікац. робота на здобуття освіт. ступеня магістра : спец. 013 Початкова освіта, Харків, 2022. 69 с.

27. Мірошнікова А. Фінансова грамотність: 5 ігор для початкової школи. URL: <https://osvitoria.media/experience/finansova-gramotnist-5-igor-dlya-pochatkovoyi-shkoly/>.

28. Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?: навчальний посібник / авт. кол.; К., 2019. 272 с. URL: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/08/Financial_Literacy_Textbook_Aug2019.pdf.

29. Нова стратегія національного банку України URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-natsionalniy-bank-do-2025-roku-fokus-na-aktivizatsiyu-ekonomichnogo-zrostannya-ta-tsifrovizatsiyu>

30. Нова українська школа: основи Стандарту освіти. Ред. кол.: Л. Гриневич та ін.; за заг. ред. М. Товкало. Львів, 2016. 64 с. URL: http://osvita.kupyanskrađa.gov.ua/files/docs/2019/14580_Nova_ukrainska_shkola_osnovni_standarti_osviti.pdf

31. Письменний В. В., Коженівський С. Енциклопедія для фінансово грамотних школярів. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2020. 136 с.

32. Пискун О. М., Сокол Н. В. Розвиток підприємливості та фінансової грамотності учнів старшої школи в процесі технологічної освіти. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. 2018. Вип. 151(2). С. 118–122. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2018_151\(2\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2018_151(2)_28)

33. Письменний В. В., Коженівський С. Енциклопедія для фінансово грамотних школярів. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2020. 136 с

34. Пометун, О. І. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. К. : А.С.К., 2004. 192 с.

35. Приходько Б. Стратегічні напрями підвищення рівня фінансової грамотності населення України. Вісник Національного банку України. Київ, 2014. №2 (216). С. 11-16.

36. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти (Постанова №87 Кабінету Міністрів України) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Tex>

37. Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. Х. : «Основа», 2008. 112 с.
38. Сімончук О. Як навчають фінансової грамотності в школах різних країн світу. Освіторія Медіа. URL: <https://osvitoria.media/experience/yak-navchayut-finansovoyi-gramotnosti-v-shkolah-riznyh-krayin-svitu>.
39. Смовженко Т. Курс «Фінансова грамотність»: досягнення, проблемні питання та завдання на майбутнє. URL: <https://iccfinance.com.ua/wp-content/uploads/2018/11/finliteracy.pdf>
40. Смовженко Т, Кузнєцова А. Впровадження фінансової грамотності в Україні: сучасний стан і перспективи. Вісник Національного банку України. 2013. № 9. С. 8-16.
41. Смовженко Т. С. Фінансова грамотність: навчальний посібник. Київ: FINREP, 2013. 311 с.
42. Стасюк В.Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі «школа – вищий заклад освіти»: дис. кандидата пед. Наук, Одеса, 2013. 123с.
43. Типові освітні програми для 1-2 класів НУШ (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року № 1272). URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>.
44. Типові освітні програми для 3-4 класів НУШ (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року № 1273). URL : <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/5d9d950e2e6d2068304471.pdf>
45. Тоцька О. Формування бюджету проєкту фінансово-економічної грамотності для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами Microsoft Office Project. Освітня аналітика України. 2022. № 1 (17). С. 19-29.
46. Тренінг: грані багатства, основи фінансової культури. URL: <https://rozvytok.top/treningi/trening-grani-bagatstva-osnovy-finansovoyi-kultury/>
47. Уроки з підприємницьким тлом : навчальні матеріали / за заг. ред. Е. Бобінської, Р. Шияна, М. Товкало. Варшава : Сова, 2014. 398 с.

48. Фесенко Г.А. Підготовка майбутніх учителів математики до підвищення фінансової грамотності учнів профільної школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2018. 243 с.

49. Финансовая грамотность и защита потребителей: незамеченные аспекты кризиса: Рекомендация ОЭСР относительно надлежащей практики финансового образования и знаний о кредитах // ОЭСР. 2009. Июнь. 20 с

50. Філатова Л. С. Педагогічна майстерність : навчальний посібник для здобувачів вищої освіти педагогічних університетів за спеціальностями 013 Початкова освіта; 016 Спеціальна освіта. Харків : ХНПУ, 2021. 90 с

51. Філончук З. В. Методичні аспекти впровадження навчально-методичного комплексу для підготовки вчителів до викладання курсів фінансової грамотності. Педагогічний альманах. 2016. №31. С. 193-199.

52. Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?: навчальний посібник / авт. кол.; К., 2019. 272 с.

53. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. Вісник ТНЕУ. 2012. № 2. С. 64-71.

54. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні: Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». К., 2019. 49 с. URL: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/06/Financial-Literacy-Survey-Report_June2019_ua.pdf.

55. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні: Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». К., 2019. 49 с. URL: http://www.fst-ua.info/wpcontent/uploads/2019/06/Financial-Literacy-Survey-Report_June2019_ua.pdf. 3.

56. Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?: навчальний посібник / авт. кол.; К., 2019. 272 с. URL: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/08/Financial_Literacy_Textbook_Aug2019.pdf.

57. Фінансова грамотність: магістратура URL: [https://www.tneu.edu.ua/pdf/ opp/](https://www.tneu.edu.ua/pdf/opp/)

58. Фінансова поведінка. 4 клас: навчально – методичний посібник для вчителя / О.Б.Рябова, Л.Я. Криховець та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук проф. Т.С. Смовженко. Київ: ДВНЗ «Університет банківської справи». 2016. 114с.

59. Фінансове виховання дитини – чому це важливо та що потрібно знати батькам? URL: <https://www.projectkesher.org.ua/news/finansove-vykhovannia-dytyny-chomu-tse-vazhlyvo-ta-shcho-treba-znaty-bat-kam/>.

60. Фінансове забезпечення сталого розвитку: збірник наукових праць кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету. Вип. 1. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 126 с.

61. Хом'юк І.В., Родюк Н.Ю. Формування фінансової культури молодших школярів на уроках математики. Нова українська школа: початок реформ. Маріуполь, 2020. 341с.

62. Чернецька Т.І. Сучасний урок: теорія і практика моделювання : навч. посібник. Київ : ТОВ «Праймдрук», 2011. 352 с.

63. Шевцова, Л. Активізація пізнавальної діяльності учнів за допомогою ситуативних завдань. Дивослово. 2001. № 12. с. 43-45.

64. Шелест О.Л., Дубровіна В.А.. Методичні рекомендації до використання тренінг-гри «Cash-flow» та ділової гри «Меком» при викладанні дисциплін «фінансова діяльність суб'єктів підприємництва» та «економіка і фінанси підприємства». ХТЕІ КНТЕУ, 2016. 40 с.

65. Шишацька І.В. Реалізація наскрізної змістової лінії «Підприємливість і фінансова грамотність» як засіб інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей навчальних предметів та предметних циклів. Дніпро, 2020.

66. Шуляк В.О. Особливості підготовки вчителів початкових класів до формування основ фінансової грамотності молодших школярів. Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Вінниця, 2019. С. 402-406.

67. Шпак О., Булавенко С., Примаченко Н. Фінансова грамотність – запорука життєвої успішності учнів. Молодь і ринок. 2017. №11 (154). С. 26– 31

68. Що таке фінансова грамотність? URL: <https://biznescat.com/informatsiia/74-shcho-take-finansova-gramotnist.html>

69. «Я досліджую світ» підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) Гільберг Т.Г., Тарнавська С.С., Грубіян Л.В., Павич Н.М. (у 2-х ч.) : Ч. 1 Київ : Генеза, 2020. 160 с.

70. Я досліджую світ: підруч. інтегр. курсу для 1-го кл. закл. заг. серед. освіти : (у 2-х ч.): ч. 1 / Гіпльберг Т. та ін. Київ : Генеза, 2018. 112 с.

71. Я досліджую світ: підруч. інтегр. курсу для 1-го кл. закл. заг. серед. освіти : (у 2-х ч.): ч. 2 / Гіпльберг Т. та ін. Київ : Генеза, 2018. 112 с.

72. Як навчити дітей фінансовій грамотності. URL: <https://childdevelop.com.ua/articles/edu/10082/>

73. Appleyard L. & Rowlingson K. Children and financial education: Challenges for developing financial capability in the classroom. *Social Policy and Society*. 2013. Vol. 12. №. 4. P. 507-520. URL: <https://doi.org/10.1017/S1474746412000644>

74. Dr. Ramakrishnan Financial Literacy and Financial Inclusion URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2204173

75. Garg N., Singh S. Financial literacy among youth. *International Journal of Social Economics*. 2018. Vol. 45. No. 1. P. 173–186. URL: <https://doi.org/10.1108/IJSE-11-2016-0303>

76. Jason Fernando Financial Literacy. URL: <https://www.investopedia.com/terms/f/financial-literacy.asp>

77. Financial education in schools. OECD, 2012. URL: https://www.oecd.org/finance/financial-education/FinEdSchool_web.pdf

78. Зикіна В. Організація навчання фінансової грамотності у початковій школі засобами stem-освіти // проблеми освіти, випуск 1(96), 2022 С.72-86.